تجلی مؤلفه‌های اخلاقی در معماری خانه‌های سنتی اقلیم گرم و خشک ایران

دکترحامد حیاتی[*1]، دکتربهزاد وثیق[2]، شیوا مدنی‌زاده[3]

1. گروه معماری، واحد اهواز، دانشگاه آزاد اسلامی، اهواز، ایران
2. گروه معماری، دانشکده معماری و طراحی شهری، دانشگاه صنعتی جندی شاپور دزفول
3. گروه معماری،موسسه آموزش عالی جهاد دانشگاهی خوزستان

(تاریخ دریافت: 1396/2/2، تاریخ پذیرش: 96/4/28)

مقاله مروری

چکیده

زمینه: توجه به جایگاه انسان، حس احترام به بشر و رعایت رفتار اخلاقی نسبت بـه او را برمـی‌انگیـزد. توجـه بـه حقـوق انـسان بـر مبنـای توصیه‌های اخلاقی که برگرفته شده از آموزه‌های اسلامی هستند از عوامل بسیار مهم در روند شکل‌گیری معماری ایران اسـت و همـواره در ماهّیت ابنیهٔ سنتی و روند شکل‌گیری آنها مؤثر بوده است. پرسشی که در این تحقیق مطرح می‌شود عبارت است از: نحوهٔ تجلی توصـیه‌هـای اخلاقی متأثر از آموزه‌های اسلامی در معماری خانه‌های سنتی چگونه است؟ به منظور پاسخ‌گویی به این پرسـش، خانـه‌هـای سـنتی از آثـار معماری سنتی اقلیم گرم و خشک به منزلهٔ نمونهٔ پژوهشی انتخاب شده است. در این مقاله توصیه‌های اخلاقی به مثابه متغیر مستقلی است که بر ساختار کالبدی خانه به عنوان متغیر وابسته، مؤثر واقع می‌شود. برای پی بردن به رابطهٔ میان این دو متغیر، روش تحقیـق از نـوع تـاریخی-تفسیری انتخاب شده است.

نتیجه‌گیری: نتایج پژوهش نشان می‌دهد که توصیه‌های اخلاقی در معماری خانه‌های سنتی از آن توجه بوده است. و تـأثیرات آن در قالـب رعایت محرمیت، عدم اشراف، اهمیت مهمان‌نوازی، حسن همجواری، حقوق همسایگی، پرهیز از اسراف و رعایت قناعت تجلی یافته است.

کلیدواژگان: *اخلاق، آموزه‌های اسلامی، معماری، خانه‌های سنتی، محرمیت*

سرآغاز

از مفاهیم مورد توجه گذشتگان، توجه به ارزش‌های اخلاقـی[1] بـه شـمار می‌آید که نمود آنها را می‌توان در متن زندگی آنان و نیز کالبـد بناهـای شهری به چشم دید. در زمان‌های گذشته معماران سنتی برای معمـاری بنا حساسیت بخصوصی داشتند که علاوه بر زیبایی، در آنها اصول دینی، فرهنگی، اخلاقی را لحاظ می‌کردند و ملاک طراحی خود قرار می‌دادنـد و سعی می‌کردند که این اصول را به شاگردان و نسل بعـد از خـود نیـز انتقال دهند(1). با نگاهی به معمـاری سـنتی، یکـی از بـا شـکوه‌تـرین مشخصه‌های معماری سنتی[2] ایران را در معماری خانه‌ها می‌توان کاملاً مشاهده کرد و آن پای‌بندی معمار، به رعایت اصول اخلاقی است. هدف از این پژوهش، شناخت جایگاه اخـلاق در حـوزهٔ معمـاری و نحـوهٔ بـه کارگیری آن در معماری خانه‌های سنتی است. در حقیقت این پـژوهش به دنبال یافتن پاسخ به این سؤال است که: نحـوهٔ تجلـی توصـیه‌هـای اخلاقی متأثر از آموزه‌های اسلامی در معماری خانه‌های سـنتی چگونـه است؟

مفهوم اخلاق

واژهٔ اخلاق به معنای خوی‌ها، جمع خلق معنا شده است. واژه خلق را نیز می‌توان با استناد به فرهنگ لغت چنین معنا کرد: خوی، طبع، سـجیه و عادت(2). به طور ساده می‌توان چنین بیان کـرد کـه فرهنـگ اخلاقـی اعمال، اعتقادات و معیارهای مربوط به درست و نادرست افراد یا گروه‌ها را در برمی‌گیرد(3). اخلاق، ماهیت و ارزش غایی معیارهـایی اسـت کـه اعمال انسانی با آنها مورد قضاوت قـرار مـی‌گیـرد(4). نقـش اخـلاق در عملکردها و رفتارها، در تصمیم‌گیری‌ها و انتخـاب‌هـا و در برخوردهـا و ارتباط‌هـا، مهـم و تعیـین کننـده اسـت. اخـلاق مجموعـه‌ای از معـانی ویژگی‌های مستقر و ثابت در نهان انسان است که در پرتو آن، رفتـار در نظر انسان نیک و یا زشت نشان داده می‌شود و از این رو فرد به انجـام آن اقدام می‌نماید و یا از انجام آن خودداری می‌ورزد(5).

* نویسنده مسؤول؛ نشانی الکترونیکی: Hamedhayaty @ yahoo.com

[Downloaded from ethicsjournal.ir on 2026-09-16]

[DOR: 20.1001.1.22517634.1397.13.4.1.9]
فصلنامه اخلاق در علوم و فناوری، سال سیزدهم، شماره 4، 1397

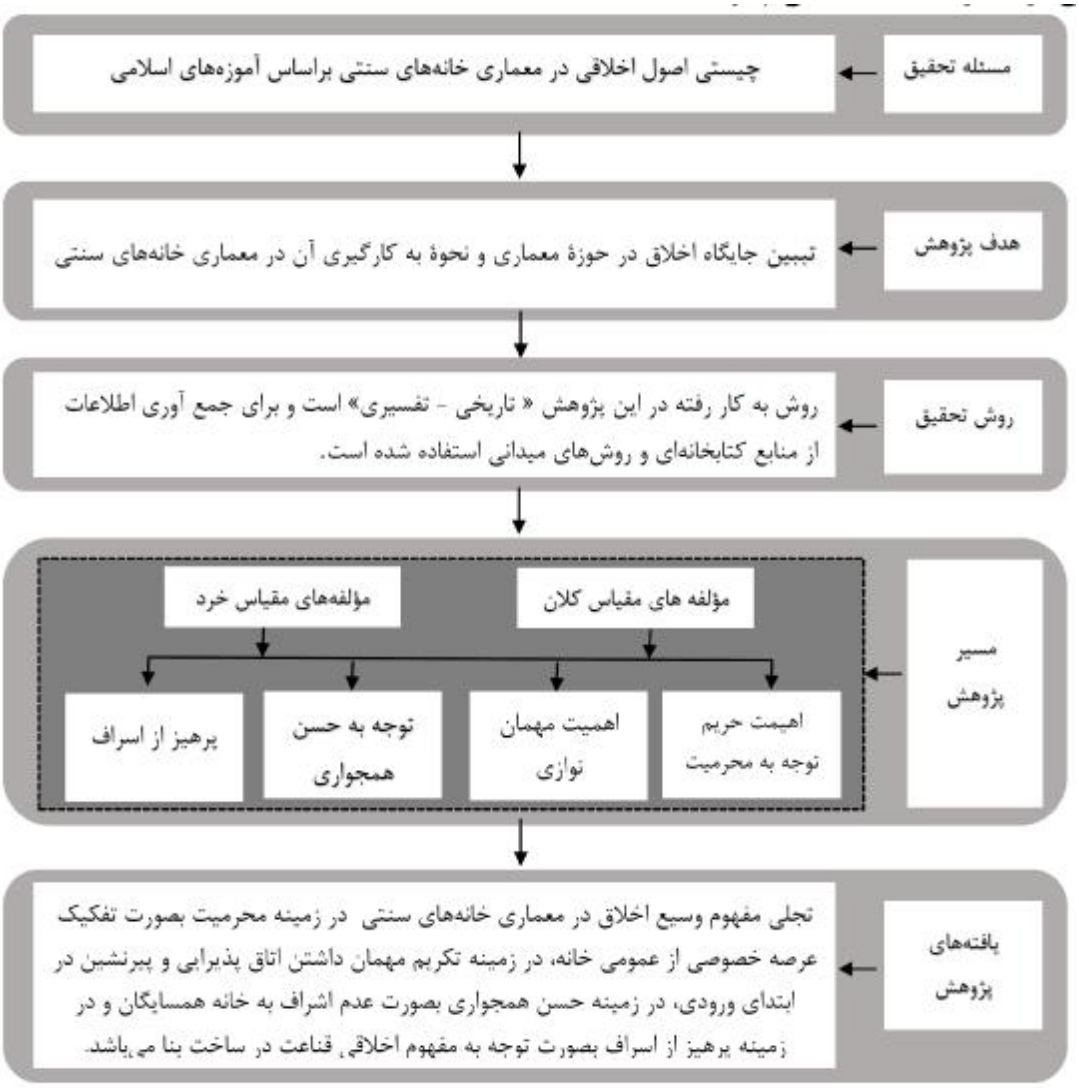

نگاره 1: مسیر مطالعاتی تحقیق

اخلاق و معماری

اخلاق ریشه در تمام کارها و اندیشه‌های انسانی و جهان‌بینی انسان‌ها دارد(6) و معماری و شهرسازی یکی از حرفه‌های مرتبط با مفاهیم اخلاقی است(7)، که ارتباط و تأثیر ممتازی در زمینه‌های مختلف انسانی از قبیل رفتار و فرهنگ دارد(8)و رعایت ارزش‌های اخلاقی در آن ضروری می‌نماید(9). این ارتباط در معماری سنتی ایران از رساله معماریه، اخلاق حرف معماری، فتوت‌نامه بنایان و دیگر موارد مرتبط قابل استنباط است (10).

مؤلفه‌های اخلاق در معماری ایرانی

در مسکن سنتی توجه به مسائل اخلاقی از نکات قابل توجه بوده تا از حیطه مشخص شده اخلاقیات در جامعه خارج نگردد. در حقیقت معماری ایران از دیرباز دارای چند اصل اخلاقی مطابق با اصول اسلام بود که به خوبی در خانه‌های سنتی نمایان گردید. این اصول از دیدگاه استاد پیرنیا شامل مردم داری[3]، پرهیز از بیهودگی[4]، خودبسندگی[5] و درون‌گرایی[6] بودند(11). معماران مسلمان به اندازه صلاحیت معنوی و فنی خود کوشیده‌اند تا از اعتقادات و اصول اخلاقی و مبانی دین اسلام در آثار خود بهره گرفته و هنری را ارائه دهند که بازتابی از امور عبادی و اعتقادی آنها باشد و در حد توان، آثارشان را به درجه‌ای از مقبولیت و شایستگی برسانند. تجلی ارزش‌های اخلاقی در آثار معماری را می‌توان در رعایت حقوق شهروندی و همسایگی و برقراری حسن همجواری میان خانه‌ها جست. معمار سنّتی با رعایت همین اصول در مسکن به دستاوردهای خاصی در چگونگی ساماندهی به محیط زندگی خویش

[Downloaded from ethicsjournal.ir on 2026-09-16]

[DOR: 20.1001.1.22517634.1397.13.4.1.9]

رسیده است که می‌توان از این دستاوردها به عنوان مؤلّفه‌های اخلاقی یاد کرد.

جدول1. مؤلفه‌های اخلاقی در مسکن مسلمانان(12)

توصیه‌های اخلاقی براساس آموزه‌های اسلامی	مؤلفه‌های اخلاقی	نحوه تجلی مؤلفه‌های اخلاقی در مسکن سنتی
رسول خدا (ص) می‌فرمایند: تکریم مسلمانان سالخورده جزو تجلیل حضرت احدیت است (الکافی ج2 ص 659).	تکریم پیران	تعبیه پیرنشین در فضای ورودی
سُنت و آداب اسلامی در آن است که میزبان، به استقبال مهمان برود و مهمان خود را تا درب خانه مشایعت نماید (شهاب‌الأخبار، ص 374). هر مؤمنی که با شنیدن صدای همهمهٔ (ورودی) مهمان احساس خوشحالی کند، گناهان او هر چند به فاصلهٔ زمین تا آسمان باشد آمرزیده می‌گردد! (جامع‌السعادات، ج 2، ص 150).	حقوق مهمان	حالت گشوده و باز بودن فضای ورودی برای تقویت دعوت، در مواردی تزئین نمودن فضای ورودی با کتیبه‌ها و کاشیکاری‌ها، معطر نمودن و آب و جارو فضای ورودی
کسی که مهمان را بزرگداشت و گرامی بدارد گویا هفتاد پیغمبر را گرامی داشته است (لئالی‌الأخبار، ج 3، ص 66). هرکس به خدا و روز قیامت اعتقاد دارد باید مهمان خود را گرامی بدارد (الکافی، ج 6، 285). رسول خدا (صلی الله علیه و اله) فرموده است: برای هر چیزی زکاتی است و زکات خانه به داشتن اتاق پذیرایی است (نهج الفصاحه، حدیث 2258، ص632).	تکریم مهمان	شاخص بودن اتاق مهمان با تزیئنات خاص، داشتن حیاط مجزا (فضای بیرونی خانه)
ای اهل ایمان صبور باشید و یکدیگر را به صبر سفارش کنید و **با یکدیگر در ارتباط** باشید و از خدا بپرهیزید، شاید که رستگار شوید (سوره آل عمران آیه 200).	حسن همجواری	در نظر گرفتن فضای بیرونی برای برقراری ارتباط مناسب با مردم
در حدیث دیگری از پیامبر (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلّم) نقل شده که در یکی از روزها سه بار فرمودند: به خدا سوگند چنین کسی ایمان ندارد ... یکی پرسید چه کسی؟! پیامبر (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلّم) فرمودند: کسی که همسایه او از مزاحمت او در امان نیست! (تفسیر نمونه، جلد 3، 381).	حریم همسایگی	تعرض نکردن به حریم همسایه، فاقد پنجره رو به کوچه، بام بلند
از امام صادق (علیه السلام) روایت شده است: سه چیز موجب آسایش انسان با ایمان است. از جمله خانهٔ وسیعی که حریم، و عیوب او را از دید مردم بپوشاند ... (کافی، جلد 5، ص 328، حدیث 6).	محرمیت (درون‌گرایی)	- تفکیک عرصه خصوصی از عمومی - وجود کوبه بر روی درها برای تفکیک جنسیت و رعایت محرمیت
امام صادق(علیه السلام) در روایت نواهی فرمود: پیامبر(صلی الله علیه و اله) از سرک کشیدن به خانه همسایه نهی کرده و فرموده است: کسی که عمدا به محل حیا و حریم مرد مسلمانی یا غیر اهل خود نگاه کند، خداوند او را همراه منافقان محشور می‌نماید (من لا یحضره الفقیه، جلد 4، ص 13).	عدم اشراف	ورودی غیر مستقیم، روبروی هم نبودن ورودی خانه‌ها، عدم پنجره، لبه بام بلند
از رسول خدا (صلی الله علیه و اله) روایت شده است: آیا حق همسایه را می‌دانید؟ حقوق همسایه را جزء اندکی از مردم نمی‌دانند. آگاه باشید، کسی که همسایه‌اش از بیدادگری و آزار او در امان نباشد به خدا و روز قیامت ایمان ندارد... و دیوار خانه را چندان بلند نکند که همسایه را از نعمت هوای آزاد و نسیم باد محروم سازد مگر با اجازه او (مستدرک الوسائل، جلد 8، ص 424، حدیث 9878). در روایت دیگر آمده است که حضرت فرمودند: آیا حق همسایه را می‌شناسید؟ ... براساس قاعده «لا ضرر و لا ضرار فی الاسلام» مالک نمی‌تواند به گونه‌ای در ساخت و ساز عمل کند که موجب ورود خسارت به دیگران گردد (من لا یحضره الفقیه، جلد 4، 334).	حقوق همسایه	ساخت بنا بدون سلب استفاده همسایگان از نور و هوا (جلوگیری از سایه اندازی‌های مزاحم)، احترام به دیگران حتی عابران و ایجاد فضایی برای استراحت عابران در قسمت ورودی و گاه وجود حوض در جلوی خانه برای رفع تشنگی، هماهنگ بودن بنا از نظر ظاهری و مادی با دیگر واحدهای مسکونی در واحد همسایگی، پیوستگی مجموعه واحدهای مسکونی به خصوص از بعد حجم، ارتفاع، و وحدت و هماهنگی و استفاده یکسان از مواهب طبیعی.
پیامبراکرم (صلی الله علیه و اله و سلم) فرمودند: خوشا بحال آنکه با اسلام هدایت شود و معیشت او به حد کفاف باشد و قناعت کند (نهج الفصاحه، حدیث شماره 1980). رسول خدا (صلی الله علیه و اله و سلم) فرمودند: هر کس ساختمانی به خاطر ریا و خودنمایی و فخر فروشی بسازد، روز قیامت آن بنا را در حالی که به صورت آتش شعله‌ور است، از زمین هفتم بر دوش می‌کشد، سپس آن بنای شعله‌ور به گردنش می‌پیچد و با او در آتش افکنده می‌شود و تا قعر جهنم پیش می‌رود، مگر آن که توبه کند.از آن حضرت پرسیدند: ای رسول خدا، خانه‌ای که از روی ریا و خود نمایی ساخته می‌شود چگونه خانه‌ای است؟ حضرت فرمودند: خانه‌ای که اضافه بر نیاز و کفافش می‌سازد. و همچنین به جهت آن	پرهیز از اسراف و داشتن قناعت	عدم نماسازی سطوح خارجی بنا و تزیین آن به منظور عدم تفاخر است. سطح بیشتر دیوارها را با کاه گل و به ندرت با گچ یا آجر می‌پوشاندند. سادگی سطح خارجی دیوارها گاه چنان است که هیچ تفاوتی بین خانه‌های ثروتمندان و قشرهای متوسط مشاهده نمی‌شود. علت آن را در نوعی عادت اجتماعی و شهری می‌توان دانست که اعیان و ثروتمندان شهر عادت نداشتند مکنت و ثروت

مقاله مروری
فصلنامه اخلاق در علوم و فناوری، سال سیزدهم، شماره 4، 1397
[Downloaded from ethicsjournal.ir on 2026-09-16]
[DOR: 20.1001.1.22517634.1397.13.4.1.9]

که خود را برتر از همسایگانش می‌بیند و می‌خواهد بدین وسیله بر برادرانش فخر بفروشد (من لا یحضره الفقیه، جلد 4، ص 11، حدیث 4968).

امام صادق (علیه السلام) می‌فرماید: ای آقایان! خداوند عزوجل هنگامی که آدمی را آفرید، مخرج غائط و ادرار او را در پنهان‌ترین جای جسم او آفرید. پس سزاوار است که توالت در پنهان‌ترین مکان خانه و به دور از انظار قرار گیرد (مستدرک الوسائل، جلد 1، ص 249، حدیث 503).

	خود را بـه ایـن ترتیـب نمایـان سـازند. همچنـین خصوصیات حجمی و ارتفاع بیشتر خانه‌ها بگونه‌ای بود که کمترین خانه‌ای توسـط ارتفـاع و حجمـش خود را از سایر بناها متمایز می‌نمود
پیراستگی از عیوب و رعایت بهداشت	قرارگرفتن فضای سرویس بهداشـتی در فـضاهای جـانبی خانـه و شکـستگی در محـور دیـد جهـت کاهش دید و صدا و جداسازی سرویس میهمـان و میزبان.

تجلی مؤلفه‌های اخلاقی در مسکن سنتی

تکریم سالمندان: نشستن بر روی این سکوها و گفتگو برای انجام کارها یا گذران اوقات، یکی از الگوهای رفتاری انسان‌ها در گذشته بوده است. سکو عنصری است که عموماً به‌صورت زوج در دو سوی پیش طاق بسیاری از خانه‌ها ساخته می‌شده است. از این عنصر برای نشستن در جلوی یک خانه هنگام انتظار برای شخصی یا برای رفع خستگی استفاده می‌کردند(13).

نگاره2: خواجه‌نشین‌ها (پیرنشین) فرصتی برای حضور اجتماعی افراد در حریم خانه

تکریم مهمان[7]: آنچه در یک جامعه بشری از ارزش و اهمیت والایی برخوردار است، اندیشه‌ای است که ریشه در اعتقادات، سنت‌ها و باورهای مردم دارد و در بین سایر جوامع زبانزد خاص و عام است(14). از جمله موارد تطابق معماری خانه با فرهنگ اسلامی را می‌توان در اهمیت معماری اتاق پذیرایی مشاهده کرد، زیرا بهترین فضای خانه و زیباترین جای آن به این اتاق اختصاص یافته است تا به دستور اسلام در تکریم و اختصاص بهترین مکان خانه به او عمل شود. لذا این اصل در خانه‌های سنتی ایران به خوبی رعایت شده است و همواره بخشی از خانه به پذیرایی از مهمان اختصاص یافته است. این بخش در نزدیکی درب ورودی بوده و از قسمت مخصوص اعضای خانواده جدا می‌باشد(15).

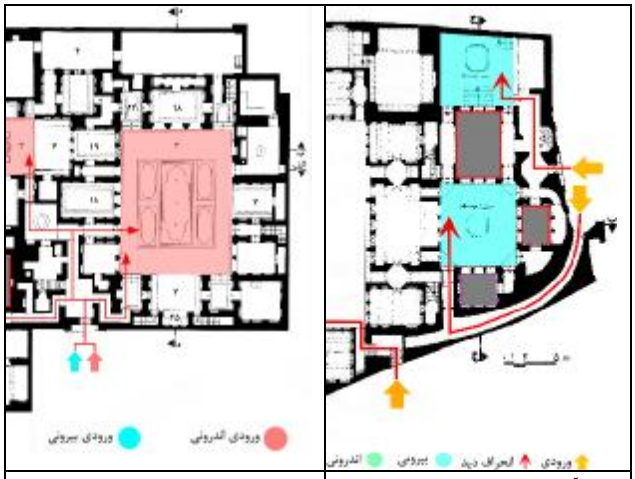

خانه آل یس کاشان دارای یک حیاط بیرونی و یک حیاط اندرونی است. حیاط بیرونی با یک ورودی مشخص و فضاهای پذیرایی نزدیک به راهرو متصل به هشتی. (فضای پذیرایی با لکه تیره مشخص شده است).	خانه گلشن یزد با یک حیاط بیرونی و دو حیاط اندرونی که حیاط کوچکتر از آن خدمه است. حیاط بیرونی با یک ورودی مشخص و فضاهای پذیرایی نزدیک به راهرو متصل به هشتی. (فضای پذیرایی با لکه تیره مشخص شده است).

نگاره 3: نظام ورود به خانه با هدف پذیرایی از مهمان و توجه به مسدود کردن دید به داخل و رعایت حریم خصوصی. (15)

نمای ساده خانه‌های سنتی معمولا دارای سردری همراه با تزئینات است که این امر خود به دعوت کنندگی بنا و مهمان نوازی ساکنان اشاره دارد. سکوهای واقع در مجاورت در ورودی و فضای هشتی نیز برای حفظ آسایش مراجعانی که قصد ورود به خانه را ندارند طراحی شده است، زیرا در فرهنگ ایرانی شایسته نیست مهمانی که در انتظار صاحب خانه است در فضای گذر درنگ کند(16).

محرمیت[8]: یکی از باورهای مردم ایران ارزش نهادن به زندگی شخصی و حرمت آن و نیز عزت نفس ایرانیان بوده که این امر به گونه‌ای معماری ایران را درونگرا ساخته است. مصون بودن فضاهای داخلی خانه از دید بیگانگان، موردی است که آسایش خانواده سخت

[Downloaded from ethicsjournal.ir on 2026-09-16]

[DOR: 20.1001.1.22517634.1397.13.4.1.9]

بدان وابسته است، در واقع، خانه به عنوان محل امن و آرامش خانواده بایستی به‌گونه‌ای مناسب از مشرف قرار گرفتن در امان بماند(17). در این خانه‌ها فضای اندرون و بیرون خانه با هشتی و راه روی پیچ در پیچ از یک‌دیگر جدا شده‌اند و بدین‌ترتیب از دید افراد غریبه به داخل حریم خانه جلوگیری می‌شود.

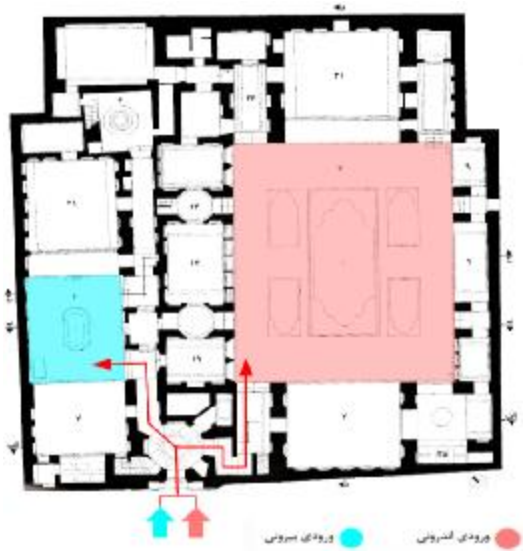

نگاره 4: برای ورود به خانه و تأمین محرمیت باید از دالان غیر مستقیم روبرو گذشت؛ درون خانه به هیچ وجه قابل رؤیت نیست

برای رعایت محرمیت در خانه نیز دارای دو کوبه است که یکی با صدای بم ویژه مردان و دیگری با صدای زیر ویژه زنان است تا ساکنان خانه از محرم و یا نامحرم بودن مهمان خویش آگاه باشند(16).

نگاره 5: حلقه و کوبه برای تشخیص صدا و ایجاد محرمیت

عدم اشراف: این اصل ناظر بر حقوق همسایگان ساکن در یک معبر، اعم از اصلی یا فرعی می‌باشد. اسلام از همسایگان می‌خواهد تا صمیمیت اجتماعی[9] محکمی را در بین خود برقرار کنند تا حدی که بتوانند بر یکدیگر تکیه کرده و هر کدام از آنها دارایی، آبرو و زندگی خود را در بین همسایگان محفوظ بدانند(17). در این راستا محل استقرار درب‌های ورودی، خانه‌ها بایستی با رعایت اصل صیانت از زندگی خصوصی و اطمینان از عدم آسیب به حریم خصوصی همسایگان، تعیین گردد. از نظر فقهای اسلامی، این درب‌ها نبایستی نزدیک به هم و یا رو به روی یکدیگر باز شوند و باید طوری نصب شوند که اگر کسی جلوی در ایستاده باشد؛ نتواند به داخل خانه روبه‌رو یا مجاور دید داشته باشد(18)؛ زیرا در غیر این صورت منجر به کنجکاوی بی مورد و خدشه‌دار شدن روابط همسایگی می‌شود.

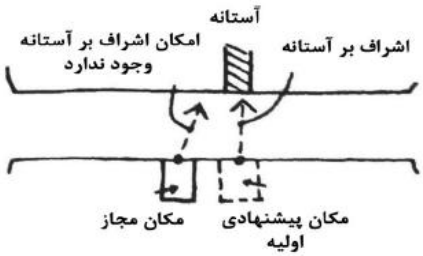

نگارهٔ 6: به منظور عدم اشراف به داخل خانه‌ها و رعایت توصیه‌های اخلاقی درب خانه‌ها روبروی یکدیگر نیستند؛ یک کوچه در محله تاریخی فهادان یزد

حقوق همسایگی[10]: اصولی چون قاعده لاضرر و لاضرار، حق شفعه و بسیاری از اصول فقهی دیگر که در آموزه‌های اسلامی آمده‌اند، زمینه‌ساز حل بسیاری از مشکلاتی است که در صورت عدم رعایت آن وحدت محله‌ها و همسایگی‌ها از بین می‌رود و حقوق افراد زیر پا گذاشته خواهد شد. ارزیابی تحلیل‌های انجام شده درباره نمود حقوق همسایگی با تأکید بر اصل لاضرر و لاضرار، در خانه‌های ایرانی-اسلامی، نشانگر این امر است که انسان، حقوق و ارزش‌های وی در تمام ابعاد معماری خانه‌ها مورد توجه قرار گرفته است. حفظ حریم افراد، محرمیت، کنترل دید و اشرافیت و فیناء، هماهنگی هر واحد مسکونی با دیگر واحدهای مسکونی مجاور، در اصول معماری

[Downloaded from ethicsjournal.ir on 2026-09-16]

[DOR: 20.1001.1.22517634.1397.13.4.1.9]

جای گرفته است و در اصول فرهنگی مرتبط با حقوق افراد در خانه‌ها، حق شفعه، احترام به عابران و استفاده یکسان همه افراد از منابع طبیعی نظیر نور آفتاب، هوا، آب و... است.

در نمونه‌های مورد بررسی، کنترل دید و اشراف به خوبی رعایت شده است و هیچ دید مستقیمی از بیرون به داخل فضای خانه‌ها و حتی حیاط مرکزی وجود ندارد. نمای خارجی فاقد پنجره رو به بیرون است و حتی فضای ورودی نیز با هشتی و راهرو هر گونه دید خارج به داخل را سد می‌کند. این وضع نشانگر رعایت محرمیت و حریم افراد در این خانه‌هاست. تزیین‌های ورودی بنا و سکوهای موجود در طرفین ورودی نیز نشان‌دهندهٔ احترام به افراد و عابران است(15).

پرهیز از اسراف[11] و داشتن قناعت[12]: استفاده از امکانات بومی (خودبسندگی) و توجّه به سادگی و پرهیز از تجملات و تزیین‌های بیش از اندازه، پاسخ دیگری به اصل قناعت و تعدیل هزینه می‌باشد. عدم تزیین نما درجه اهمیت به باطن در اسلام را در توجه به ظاهر آشکار می‌سازد و نشانه این است که در زندگی فرد مسلمان، تأکید بیشتر بر ابعاددرونی در مقایسه با ابعاد بیرونی است.

زیاده‌روی و خرج کردن در زیباسازی و استفاده از مصالح گران قیمت در نمای بیرونی خانه به منظور متمایز ساختن آن از خانه‌های مجاور هیچ‌گاه مورد تأیید فرهنگ اسلامی ایران نبوده است، به ویژه عناصر و اشکالی که برای ساختمان‌ها و خانه‌ها استفاده می‌شود، این اشکال جزء عناصر اضافی در بنا می‌باشد و مخارج غیر ضروری محسوب می‌شوند. لذا آنچه مطلوب است تناسب ظاهر خانه با نیازهای واقعی ساکنین آن و فرهنگ جامعه و اصول اسلامی است. تواضع و سادگی و در عین حال استفاده از عناصر تزیینی بصورت کاربردی و متعادل از اصول اساسی فرهنگ و معماری اسلامی ایران در طراحی نمای خارجی خانه‌ها بوده که همواره مورد توجه قرار گرفته و به عنوان یکی از شاخصههای مطلوب آن مطرح شده است(19).

پیراستگی[13] از عیوب در مسکن سنتی: فضای دیگری که بر روی محرمیت آن بسیار تأکید شده است و به دلیل استفادهٔ زنان خانواده از این فضا از دید غریبه‌ها محفوظ است؛ سرویس بهداشتی است. در مسکن سنتی برای اینکه این فضا در معرض دید مستقیم نباشد؛ حیاط جداگانه‌ای برای آن در نظر گرفته شده که این حیاط توسط چند پله و یک دالان از حیاط اصلی جدا شده است. اطراف حیاط نیز با دیوارهای مرتفعی احاطه شده است که مانع دید همسایه‌ها به داخل حیاط می‌گردیده است(12).

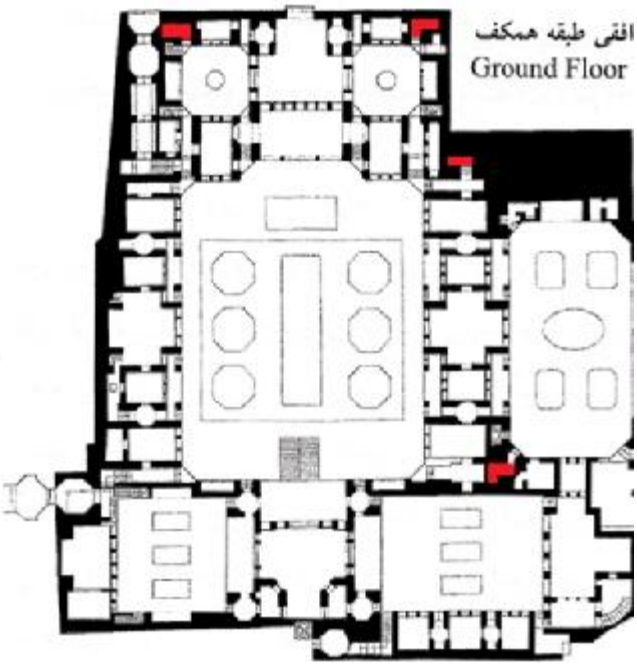

نگاره7: قرارگرفتن فضای سرویس بهداشتی در فضاهای جانبی خانه و شکستگی در محور دید جهت کاهش دید و صدا و جداسازی سرویس میهمان و میزبان

نتیجه‌گیری

با توجه به این مسئله که مردم ایران، در توجه به توصیه‌های اخلاقی[14]، مردمانی بسیار اخلاق مدار[15] بوده‌اند، لذا این توصیه‌ها در میان آثار معماری آنان جایگاه خاصی داشته است و آنها را در بناهایی که می‌ساختند کاملاً می‌توان مشاهد کرد. در معماری سنتی، اخلاق از معیارهای اصلی طراحی محسوب می‌شد و آن را در بنا تجلی می‌ساختند. میان کالبد آثار معماری دوران اسلامی با محتوا و بطن اسلام و توصیه‌های اخلاقی، رابطه‌ای مشخص برقرار است. امّا این رابطه، رابطه‌ای مطلق و«این همانی»نیست؛ بلکه به نسبت توان، تجربه و صلاحیت معمار(اعم از صلاحیت فنی، معنوی و...)در ترجمان کالبدی محتوای اسلام، دچار ضعف و قوت گردیده و لذا رابطه‌ای نسبی برقرار است. در نتیجه تحقّق هویّت اسلامی در این آثار نیز، تحقّقی نسبی است. نتایج پژوهش حاکی از آن دارد که در معماری سنتی ایران به توصیه‌های اخلاقی و اعتقادی مردم توجه شایان شده است. چنان که نمود آن را می‌توان در کالبد بنا مشاهده کرد. مردم ایران با توجه به اصول دینی و فرهنگی که داشتند برای رعایت محرمیت، حقوق همسایگی و فضایی برای مهمان نوازی بسیار زیاد توجه می‌کردند، بر این اساس؛ معماران معیارهای

[Downloaded from ethicsjournal.ir on 2026-09-16]

[DOR: 20.1001.1.22517634.1397.13.4.1.9]

محرمیت، حقوق همسایگی و مهمان نوازی را در اولویت طراحی خود قرار داده‌اند.

ملاحظه اخلاقی

در این پژوهش مروری با معرفی منابع مورد استفاده، اصل اخلاق امانت‌داری علمی رعایت و حق معنوی مولفین آثار محترم شمرده شده است.

واژه‌نامه

1. Ethical values	ارزش های اخلاقی
2. Traditional architecture	معماری سنتی
3. Civility	مردم داری
4. Abstinence of vanity	پرهیز از بیهودگی
5. Self-sufficient	خودبسندگی
6. Introversion	درون گرایی
7. Guest appreciation	تکریم مهمان
8. Confidentiality	محرمیت
9. Social intimacy	صمیمیت اجتماعی
10. Neighbor rights	حقوق همسایگی
11. Profusion	اسراف
12. Saving	قناعت
13. Titivation	پیراستگی
14. Ethical advice	توصیه های اخلاقی
15. Ethics- oriented	اخلاق مدار

References

1. Motahari M. (1983). Education and training in Islam. Tehran: Al-Zahra Publication. P.138. (In Persian).
2. Amid H (as a supervision). (2016). Amid Persian Dictionary. Tehran: Blue Sky Publication. P. 99. (In Persian)
3. Gharibi Yamchi H, Zarei Matin H, Nikmaram S. (2011). The relationship of institutionalizing ethical culture with quality of work life. Journal of Ethics in Science and Technology; 6(2). (In Persian).
4. Marine N. (2011). Ethics, gem of Iranian arts. Journal of Ethics in Science and Technology; 6(3). (In Persian).
5. Momeni N. (2015). Anthropological role analysis in professional ethics. Journal of Ethics in Science and Technology; 10(4). (In Persian).
6. Gansler harry J (1986). A new introduction to moral philosophy. Translated by: Hamide Bahreiny. Tehran: Fantasy Sky Publication. P. 30. (In Persian).
7. Nigle T. (2000). False true meaning. Translated by: Said Naji. Harmonium Magazine; (16): 404. (In Persian).
8. Deft R. (1995). Theory of organization and structural design. Translated by: Parsaian A, Arabi SM. Tehran: Trade Studying and Research. P. 638. (In Persian).
9. Mer LT. (2003). Morals in management. Translated by: Arabi SM, Izady D. Tehran: Cultural Research Office. P. 129. (In Persian).
10. Bozorg-Magham M (1991). Divorce and moral relativity. Keihan Andishe; (58): 34-58. (In Persian).
11. Hayati H, Aminpor A, Madany R. (2017). Methodology of authentic elicitation and deduction from Islamic instructions to receive design strategy based on moral-based and faith-based principles (case example: Islamic abode design). Moral Research; 6 (2). (In Persian).
12. Hayati H, Madany R, Aminpor A, Zarei A. (2018). Influence of Islamic instructions on architectural skeleton of Iranian houses (case example: traditional house in Iran hot and dry climate). Regional Programming Quarterly; 8(29). (In Persian).
13. Hayati H, Aminpor A, Madany R. (2017). Influence of women privacy on Iranian houses architecture base on Islamic instructions. Woman and Culture Quarterly Periodical; 8 (32). (In Persian).
14. Valizade Oghany M, Valizade Oghany A. (2010). Representation of moral reflections in special structure of Iranian traditional house. Philosophical Interaction Quarterly Periodical; 2 (7,8). (In Persian).
15. Hayati H, Zare A, Aminpor A, Madany R. (2017). Realization of Koranic and narrative concept of right in urbanism and abode designing. Urban Investigation and Planning Periodical; 8(31). (In Persian).
16. Nainy Gharvy N, Imandar H, Nilsaz N. (2011). A new outlook to the theory of moral relativity from Holy Quran's standpoint. Philosophy and Islamic Word of Wisdom Mirror Quarterly Periodical.
17. Hesham M. (2008). Traditional principles of construction and manufacture in Islam, translated by: Meshkiny A, Habiby K. Tehran: Center of Architecture and Urbanization Studying and Investigation. Pp. 133, 134.
18. Pirnia K. (2007). To know Iranian Islamic architecture. Tehran: Knowledge Gabriel Publication.
19. Zarghamy E, Sadat A. (2016). Comparative study of Iranian Islamic abode with today apartment building. Cosmos Graph Scientific- Investigatory Quarterly; 2 (6). (In Persian).

[Downloaded from ethicsjournal.ir on 2026-09-16]
[DOR: 20.1001.1.22517634.1397.13.4.1.9]